

LIV. SEDNICA
ZAKONODAVNOG ODBORA
NARODNE SKUPŠTINE
 KRALJEVINE
 SRBA, HRVATA I SLOVENACA

držana 13. marta 1922. god. u Beogradu.

Predsedavao Predsednik **Miša Trifunović** i
 Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**.

Sekretar dr. **Pavle Čubrović**.

(Početak u 9 i ¼ časova.)

Predsednik **Miša Trifunović**: Gospodo, otvaram
 54. redovnu sednicu. Molim da čujete zapisnik prošle
 sednice.

Sekretar dr. **Pavle Čubrović** čita zapisnik 53. re-
 dovne sednice.

Predsednik **Miša Trifunović**: Gospodo, ima li
 primedaba na protokol? (Nema.) Primedaba nema,
 objavljujem, da je protokol primljen.

Čast mi je izvestiti Odbor da je došla jedna
 molba građana grada Prijepolja, kojom mole, da se
 obrazuje linska oblast.

Sad, gospodo, prelazimo na dnevni red. Na
 dnevnom redu je izveštaj pododbora za podelu
 zemlje na oblasti. Ima reč g. dr. Svetislav Popović.

Dr. **Svetislav Popović**: Gospodo poslanici, da-
 našnja država bitno se razlikuje od države 18. pa i
 19. stoleća. (**Jovan Gjonović**: To je sigurno!). Dr-
 žava 18. i 19. stoleća bila je država pravna, bila je
 država, koja je u glavnom vršila negativne funkcije
 suzbijanja nepravda i povreda koje su se mogle naneti
 celini ili pojedincima. I zbog toga je razumljivo, da
 je cela politička borba u takvoj državi bila koncentri-
 sana oko toga kako će izgledati Ustav, da je cela
 politička borba bila kako će i na koji će se način
 suzbiti pravne povrede koje se zbivaju. Današnja dr-
 žava i naša kao i svaka druga koja postoji, ima kud
 i kamo veću i širu kompetenciju. Današnja država
 ima ne samo negativne kompetencije, o kojima je do-
 bro rečeno da su »nachtwächterske«, kompetencije
 održavanja reda i mira, nego ima pozitivnu kompe-
 tenciju koja zaseže u ceo život čovečji. Uzmite, go-
 spodo, pitanje zdravlja, pitanje saobraćaja, pitanje
 trgovine, uzmite ma koju granu života i svuda do-
 lazi država sa svojim kompetencijama. Zbog toga u
 današnjoj državi nije toliko važno pitanje ustavno,
 koliko je važno drugo pitanje, pitanje upravno. I
 nauku i praktičare i ljude od politike, ako ne u ve-
 ćoj meri onda bar toliko koliko ustavno pitanje, za-
 nima i pitanje upravno. Zbog toga je ovaj zakon,
 odnosno zbog toga su ovi kompleksi zakona koji ras-
 pravljaju o organizaciji naše uprave po svojoj važ-
 nosti toliki isti, kao i ono pitanje, koje je rasprav-
 ljala Ustavotvorna Skupština, kao i pitanje Ustava.
 Jer, gospodo, dobar red u našoj državi neće zavisiti
 samo od toga kakav Ustav mi imamo, nego će dobar
 red zavisiti i od toga kakva će biti struktura naše
 uprave i kako će naša uprava funkcionisati.

Naš ustavotvorac dobro je shvatio taj problem
 i stavio je u dužnost Zakonodavnoj Skupštini, da
 medju prvim pitanjima koja ona ima da reši dodje i
 pitanje organizacije uprave. Ja mislim, da nezado-
 voljstvo, koje postoji u pojedinim slojevima našeg
 naroda, ili ako hoćete u pojedinim delovima naše dr-
 žave, nemamo da pripisemo u tolikoj meri državnoj

organizaciji, na ime nema da se pripíše Ustavu,
 nema da se pripíše činjenici obrazovanja jedinstvene
 države toliko koliko onim nezgodama i neuspesima,
 koje je pokazala naša nasledjena administracija; pa
 je naša dužnost, da to što pre dovedemo u sklad sa po-
 trebama života i da uklonimo razloge nezadovoljstva
 koji postoje u državi i koji moraju postojati donde
 dok postoji ona struktura uprave koju smo zatekli.
 Ono što čovek traži, toliko je opsežno i veliko, da
 ina prava naš poštovani poslanički drug Holmjec,
 kad kaže da svemu tome državá ne može da zado-
 volji: Ono je upućeno ne samo na inicijativu i akciju
 države nego i pojedinaca i onih mnogobrojnih jedi-
 nica, koje se javljaju izmedju pojedinaca i države.
 Zbog toga država nije ona koja jedino isključivo ima
 da zadovolji takve potrebe, nego takve potrebe imaju
 da zadovolje i pojedinci i ove jedinice, koje se jav-
 ljaju izmedju pojedinaca i države, one jedinice koje
 mi nazivamo samoupravne jedinice.

Naš poštovani drug Sušnik pokušao je da da
 definiciju pojma samouprave. Ja neću da se upu-
 štam u kritiku toga pojma, koji je on dao u celini,
 ali ipak moram da objasnim, da se ne slažem sa
 onim njegovim mišljenjem, da je samouprava nešto,
 što država stvara, što država da. Takva samouprava
 ne bi bila sposobna za život. Istina da zakonodavac
 može mnogo, može vrlo mnogo, ali ipak ne može sve
 i tamo gde nema života zakonodavac ne može da ga
 stvori. Zakonodavac može da reguliše, može da utiče,
 ali ne može da stvori. Zakonodavac mora da računa
 sa činjenicama koje postoje i zbog toga može vrše-
 nje javne uprave da poveri samo takvim jedinicama,
 koje već po samome životu i sticaju prilika imaju
 mogućnosti da te kompetencije vrše.

Medjutim i onda, kad te jedinice, te samo-
 upravne jedinice, te organizacije, koje se u društvu
 nalaze, koje zakonodavac treba samo da prizna a ne
 da stvori, kad te samoupravne jedinice vrše izvesnu
 administrativnu funkciju, one to ne vrše kao svoje
 pravo, ne vrše kao neke jedinice, koje su zatvorene
 u sebe, nego vrše kao funkcije državne celine. U dr-
 žavi je esencijelno i eminentno to, da svaka vlast
 koja se vrši i svako zvanje koje postoji ima da posluži
 interesima celine, ima da pretpostavi interese celine,
 ina da pretpostavi ono što se tiče celine onome što
 služi individualnim interesima ili interesima manjih
 jedinica. I zbog toga svaka uprava, svaka admini-
 strativna funkcija, bilo da je vrši država; bilo da je
 vrše pojedinci ili samoupravne jedinice, svaka takva
 funkcija jeste državna funkcija, i razlikovanje uprave
 na upravu državnu i na upravu samoupravnu nije do-
 bro, ono nije ni teoretički ispravno i ne može izdr-
 žati ni kritiku života. Jer ma koliko da se trudio g.
 poslanik Sušnik da konstruiše pojam samouprave,
 da nam pokaže samoupravu čistu, ja bih rekao da
 nam samoupravu iz etera konstruiše, da je prikaže
 u eterskoj čistoti; on nije uspeo i ne može uspeti.
 Jer kao što ja ne mogu da vidim samo čoveka, jer
 sve što se vidi ono nije samo čovek nego ima i druga

neka svojstva, ono je deo jedne veće jedinice, ono je deo celine, ono je kažemo; Srbin, Hrvat, Slovenac ili ne znam šta drugo, ono je možda katolik ili u opšte član jedne veće organizacije, tako isto i ono što vidimo kao samoupravnu jedinicu, ono u praktičnom životu ne postoji čisto, ne postoji u eterskoj čistoći nego se nalazi kao deo jedne celine. Kad bi samoupravna jedinica mogla da postoji sama za sebe, onda bi, gospodo, ona bila država. I zbog toga sve one funkcije, koje vrši samoupravna jedinica, bile one nižega ili višeg reda, sve te funkcije jesu ujedno funkcije državne i zbog toga dolazi prirodna i razumljiva konzekvencija, da država kao vrhovna instanca, da država kao jedinica, koja stoji nad svima nama pa i nad svima smoupravnim jedinicama, ima kompetenciju i dužnost da nadzira, da te samoupravne jedinice, iz istoga razloga, kad razoravljaju pitanje ovoga zakona, valja da ga posmatraju sa tri gledišta, valja da gledaju: na koji je način uredjena struktura oblasti, valja da pitaju kako će oblasti funkcionisati i konačno kod samoupravnih jedinica valja da pitaju na koji će način biti uredjen nadzor državne vlasti nad tim jedinicama.

Struktura samoupravnih vlasti, kao struktura vlasti u opšte, nije dana aprioristički, vi je ne možete ni jednim deduktivnim putem izvesti. Struktura vlasti je zavisna od prilika u kojima mi živimo. I ma koliko čovek cenio englesko državno ustrojstvo i englesko administrativno pravo ili administrativnu praksu, ipak ne bi je mogao, pa ni gospoda koja se pozivaju na englesko pravo ne bi mogli da preuzmu to, da to englesko pravo recipuju, jer za recepciju engleskog prava traži se, da odgovara i prilikama za koje se to pravo recipira. Izvesti iz engleskoga prava jedan deo njegovog pravnog sistema pa ga nakolemiti na drugi pravni sistem znači stvoriti jedan kaos i jednu zbrku. (Kosta Timotijević: Isto kao što se kod nas ne može zavesti eskimska nošnja.) Onako isto kao što se kod nas ne može zavesti eskimska i zuluhaferska nošnja, kao što je rekao g. Timotijević, koja je praktična za one krajeve u kojima ti ljudi žive, tako isto ne možemo ovde zavesti kod nas englesko pravo, koje vi morate da modifikirate i primite od njega samo ono što odgovara našim prilikama.

Struktura vlasti zavisna je od prilika, u kojima ima ta vlast da se vrši i nema ništa opasnije u pravnom životu nego to, da pravite skokove. Skokovi u pravnom životu kadri su izazvati jednu veliku neizvesnost, kadri su pokolebati veru u zakone koji postoje u jednoj pravnoj zemlji i time pokolebati pravni red, koji postoji, u njegovoj suštini. Zbog toga ne možemo pri donošenju ovoga zakona da polazimo odatle, kako je to pitanje uredjeno u Engleskoj ili u kojoj drugoj državi, nego moramo polaziti odatle, kakve su naše životne prilike kod nas. I polazeći odatle, moramo izmeniti ono, što izmeniti treba, a sačuvati ono, što se pokazalo u dosadašnjoj praksi dobrim. To je važno i zbog toga, gospodo, što ne treba prećeniti moć zakonodavstva i moć zakona; zakon može da reguliše mnogo, može da učini mnogo, ali zakon nije jedini izvor prava. Onaj, koji bi hteo da iz samoga zakona vidi, šta je pravo u jednoj državi, taj ne bi mogao to da učini. Pored istoga pisanog zakona, to je neko već konstatovao u ovome odboru, postoji različna pravna praksa čak u pojedinim krajevima naše države. Jedan te isti zakon primenjuje se drukčije u Srbiji, drukčije u Hrvatskoj, drukčije u Sloveniji, ne zbog toga, što se to hoće, nego zbog toga, što je taj pisani zakon u vezi s drugim zakonima.

Drugo je pravo u Srbiji, drugo je pravo u Hrvatskoj, drugo je pravo u Sloveniji. Nije pravo ono, što je pisano nego je pravo ono što živi u nama. I stari Rimljani su još opazili tu činjenicu i u regulama prava, prva i osnovna regula prava jeste to, dozvolite mi da citiram Paulusa: Regula est, quae rem, quae est, breviter enarrat; non enim ut ex regula ius sumatur, sed ex iure, quod est, regula fiat.

Nije pravna zasada ona, koja stvara pravo. Ona imade samo ukratko da prikaže ono, što jeste pravo, imade iz onoga, što u životu postoji, da se izvede ta regula. I, gospodo, tražiti od jednog zakonodavca a da u dve stotine, u hiljadu i nekoliko stotina hiljada paragrafa reguliše život, da da norme za svaki pojedini slučaj, koji može nastupiti, to je nemoguće. Svaki zakonodavac mora da računa sa onim stanjem, koje postoji i polazeći od onoga stanja koje postoji, mora da reguliše dalje odnošaje. Zbog toga je ovaj zakonski predlog pošao sa potpuno ispravnog gledišta sa onoga istoga gledišta, sa koga je polazio zakon o opštoj upravi, da je nemoguće sa jednom takvom kodifikacijom rešiti ceo kompleks pitanja, koji treba rešiti i ograničio se samo na to, da reguliše ono, što je bitno, što je esencijalno i što je moguće u kraćim potezima i što je moguće pregnantnije ne dirajući ono što se je zateklo.

I ovaj zakonski predlog, gospodo, to uspešno rešava. On to uspešno rešava zbog toga, što se oslanja na tradicije, koje su postojale i postoje u pojedinim krajevima naše države. I ako bi, gospodo, neko imao da se tuži, da ovaj zakonski predlog i u opšte zakoni, koji se donose u ovoj zemlji od oslobodjenja pa naovamo do danas, da ti zakoni ne vode dovoljno računa o raspoloženjima i prilikama u pojedinim krajevima, to bi, gospodo, mogli, da budemo najmanje mi prećani, koji bi se mogli tužiti protiv toga.

Ja, zapravo, gospodo, ne bih mogao da razumem na poslednjoj sednici našeg poslaničkog druga Žebota, koji je učinio izjavu, koja je mene revoltirala i najvećoj meri i morao sam protiv toga protestovati, da se ne misli, da imade još prećana u ovome odboru, koji se s tom izjavom slažu. Izjava g. Žebota nije tačna zbog toga što ovaj zakonski predlog ni najmanje nije povredio stanje koje je u Sloveniji bilo ranije. Ovaj zakonski predlog nama prećanima, donosi, a ne odnosi ništa. G. Žebot je uskliknuo: Mesto da nas ujedinjujete, vi nas cepate. Onda kad je stvarana ova država, onda smo mi živeli pod impresijom, da će se stvoriti i obrazovati jedinstvena Slovenija i niko sa vaše strane nije tome prigovorio. G. Žebot je zaboravio međjutim jednu vrlo važnu stvar, a to je prvo, da Slovenija u strukturi bivšeg režima u Austro-Ugarskoj monarhiji nije postojala, kao što u onoj strukturi ni u postojali ni Slovenci, kao što nisu postojali ni Srbi ni Hrvati. Drugo, g. Žebot je zaboravio da sve, kad bi Slovenija i bila postojala, da je između obrazovanja ove države koja danas postoji i između bivšeg režima da postoji jedan i ako prelazan, ipak jedan istorijski događaj, a to je akta Narodnoga Veća u Zagrebu i događaj od 29. oktobra 1918. godine. Onaj momenat, kad je u Zagrebu proglašeno, da se na celom neprekidnom našem narodnom teritoriju obrazuje jedinstvena država Slovenaca, Hrvata i Srba. Gospodo, tamo pri onim aktima pri kojima nisu sudelovali Srbijanci i gde se dozvolilo Srbiji da naknadno pristupi tim aktima, tada, 29. oktobra 1918. godine u Zagrebu, uz aktivno sudelovanje partije kojoj pripada g. Žebot, brisano je svako istorijsko pravo, svaka plemenska individual-

nost i stvoreno jedno jedinstveno područje Slovenaca, Hrvata i Srba i priznat jedan jedinstveni narod, narod Slovenaca, Hrvata i Srba. I ako je g. Žebotu krivo na nekoga... (Dr. **Josip Hohnjec**: Samoupravne organizacije treba čuvati). Dozvolite gosp. Hohnjec, ja ću doći na to.

I ako je g. Žebotu krivo na nekoga što je formirano i obrazovano jedno jedinstveno područje i proklamiran jedan jedinstven narod, ako je g. Žebotu krivo na nekoga, onda ne može g. Žebot da se stavi u pozu naš prečana i da kaže Srbijancima: vi nam to dajete. Ja mislim, g. Žebot misli na Srbijance. Ono bi trebalo da bude tako i možda bi istorijski razumljivo bilo, da je Srbija, koja je izišla kao pobedilac iz rata, nama nešto dala ili ne dala. Ali nije bilo tako. Činjenice su se razvijale drukčije i bez sudelovanja Srbije proglašena je jedna teritorija, proglašena je jedna volja, proglašena je celina, gospodo! (Dr. **Josip Hohnjec**: Nije proglašena, to nije tačno!) Dozvolite, gospodo, da je sva suverena vlast bila u rukama Narodnoga Veća i da Narodno Veće nije se delilo na slovenačku frakciju, hrvatsku frakciju, bosansku frakciju, vojvodjansku frakciju, srbijansku ili ne znam na koliko frakcija, da je bila jedna jedinica suverena vlast i ako je jedna vlast suverena, onda od te vlasti zavisi koliki će deo poslova poveriti ovome ili onome. A bilo je takvih krajeva koji su protiv toga protestovali, a to je bila Vojvodina. Ja ne znam koliko Vojvodina žali ili ne žali što je to učinila. Ali ni Slovenija ni Hrvatska nije protestovala protiv toga. (Dr. **Josip Hohnjec**: Mi smo tražili, da se poštivaju naše autonomne organizacije.) Kasnije se, kad je prešla neposredna... (Dr. Hohnjec prigovara: Agatonović: Apetit raste uvek.)

Dozvolite, ali vi govorite o pojavama, koje su se kasnije dogodile. Kasnije, kad je formirana država, kad je država počela da funkcioniše, pokazala se nova gledišta ali ne zato, što neko nije hteo da spada u državu, nego zato što nije bio zadovoljan sa administracijom; pokazale su se težnje da se izvesne kompetencije promene. Kad mi govorimo o tom, onda nismo više Slovenci, nismo više Hrvati, nismo više Srbi, nego smo svi članovi jednoga naroda, svi smo članovi jedne države. (Odobranje kod većine. — Dr. Hohnjec: To je igra s rečima!) Nije nikakva igra s rečima. G. Dr. Hohnjec bi mogao razumeti pre nego ja, da je moguće trojstvo uz jedinstvo. (Dr. Hohnjec prigovara.) Meni je možda malo teže to razumeti, nego g. Dr. Hohnjecu, pa ipak razumem. Onda se medju pojedinim članovima te celine i to članovima, koji su inače možda i Slovenci, koji su Srbi, ili Hrvati pokazala razna gledišta u shvatanju države. To nije ništa novo. Od vajkada postoje sukobi izmedju individualističkoga i socijalističkoga gledišta o državi. Individualista polazi sa gledišta svojega i kaže, prva je jedinica, prvo je čovek ili jedna manja jedinica, to je osnov na kojem počiva država i država zavisi od volje i privole svih, nad kojima se ima vlast vršiti. Postoji drugo shvatanje o državi, shvatanje socijalističko, koje kaže, prvo je celina, onda je pojedinac i to je sukob izmedju ta dva shvatanja, koji postoje. Koje će mišljenje od tih dvaju nadvladati, zavisi od istorijskoga razvitka i od važnosti razloga, koje može jedna ili druga grupa da iznese za svoje gledište.

Ja neću, gospodo, da se upustim u kritiku jednoga ili drugoga gledišta, nego hoću konstatovati jednu činjenicu, a to je, da vršenje vlasti pretpostavlja jedan izvestan autoritet, da bez autoriteta bez

one cene, koju daje onaj, nad kojim se vlast vrši, onome, koji vrši vlast, nema države.

Kad je g. Dr. Hohnjec spomenuo jednu komičnu figuru u našoj državi, ja sam se iznenadio kad je spomenuo velikog župana. (Dr. **Josip Hohnjec**: Okružnog načelnika.) Da, okružnog načelnika. Ja sam mislio, da će g. Hohnjec pričati stvari iz opernog doba stvaranja države, da će nam pričati tragikomičan položaj pojedinih poverenika narodnoga veća. Ja se sećam na primer jedne mobilizacije, jedne odredbe, koju je poverenik Narodnog Vijeća u Zagrebu izdao, a kojoj niko apsolutno nije hteo da se pokori. Pa zašto se nije pokorio? Zbog toga što ta jedinica, što ta vlast, koja je onda postavljena, nije imala dovoljnog autoriteta, ne zato što je bila idjava, nego što je svet nije vermao. A sada gospodin Hohnjec i njegovi prijatelji traže, da mi takovim vlastima, vlastima na toj osnovi, koje ne raspolažu sa dovoljno autoriteta, poverimo jedan takav važan posao, kao što je javna administrativna funkcija. Ne, gospodo, zbog toga, što bi neko od nas bio načelno protivan ili protivan iz teorijskih razloga da pokrajine egzistiraju, nego zbog toga, što su se pokrajine u tolikoj meri kompromitovale, da ne raspolažu s dovoljno autoriteta, da bi mogle vršiti vlast. Mora vlast da se koncentriše u ruke države, jer država je jedina ona, koja ima dovoljnog autoriteta u našem narodu da može vlast da vrši. (Dr. **Josip Hohnjec**: Nisu se kompromitovale pokrajine! Gde je to? Dokazite!) Možda i sama država ne raspolaže s onoliko autoriteta kao što treba, i naša je dužnost, da taj autoritet što pre uspostavimo. Ima stvari, za koje i sam gospodin Hohnjec priznaje, da dovoljno autoriteta ima za njih samo država i to su neke stvari, koje on hoće da izluči, to je n. pr. (Dr. **Josip Hohnjec**: Sad je kriza moralnog autoriteta svuda!) Naš odnošaj prema našim prijateljima i neprijateljima, pitanje rata, pitanje naših spoljnih odnošaja, u opšte pitanje naše spoljne politike. Sve bi to, gospodo, Jugoslavenski Klub poverio državi i priznaje, da je to jedna stvar, u kojoj samo država ima dovoljno autoriteta, da je može sprovesti. Ali našto državni suverenitet i autoritet kidati na parčad? (Dr. **Josip Hohnjec**: Zašto ne? Zašto su to Englezi učinili.) Nisu! Nemojte zloupotrebljavati jedan netačan primer, gospodine Hohnjec!

O doobi suvereniteta ne može, gospodo, da bude govora i zbog toga svaka vlast, koja postoji u ovoj zemlji, mora da vodi svoj izvor od države. Država je ona, od čije volje zavisi, od čijeg formalnog priznanja zavisi, koliko će koja jedinica imati autoritet. (Dr. **Josip Hohnjec**: Narod je kompetentan da daje autoritet!) I država mora da priznaje jedinice, koje imaju dovoljno autoriteta da izvode one stvari, koje im se budu priznale. Zbog toga što je naša država obrazovana iz delova, koji samouprava ili nikako nisu imali, ili nisu imali u dovoljnoj meri, ja se bojim, da ovaj zakon, koj mi dajemo, da se zadovolji lokalnim potrebama jedinica, ne ostane samo mrtvo slovo na papiru. Ja se bojim zapravo toga, da mi ne prenosimo na upravne jedinice ovim zakonom više, nego što one mogu da izdrže. Ja se slažem da je dobro, što je ovaj zakon dao mogućnost, da samoupravne jedinice razvijaju svoje energije do maksimuma. Ali pored toga davanja kompetencije, pored te mogućnosti da samoupravne jedinice razvijaju svoju energiju, sasvim je dobro ušlo u ovaj zakon ono, čemu gospoda zameravaju, a to je, da u onom slučaju, ako samoupravna jedinica ne bude mogla da izvrši svoju kompetenciju onako kao što treba,

da onda može da dodje država i da ona može i primorati samoupravnu jedinicu da svoju kompetenciju izvrši i u tom pogledu zakonski predlog, koji raspravljamo, pokriva se potpuno sa potrebama naroda.

Što se tiče samog funkcionisanja samoupravnih jedinica, to je u ovom zakonu dobro učinjeno, što nisu postavljene striktno granice, što je samoupravnim jedinicama u članu mislim 2. prepušteno da svrše tako reći sve one poslove, koje čovjek može da zamisli da se mogu izvršiti onim snagama, kojima takva samoupravna jedinica raspolaže. I zbog toga ovaj zakon ne će značiti u životu i u napredovanju našeg naroda nikakvu smetnju i nikakvu ogradu, nego on daje punu mogućnost za razvijanje svih energija, koje u narodu postoje.

Ja bih hteo samo jedno: da oni, koji samoupravne kompetencije budu izvršivali, treba da shvate, da se samoupravne kompetencije daju u interesu celine, da tendencija samouprave sme da bude ta, da se ona iskoristi, da se eksploatiše u korist države. Podela vlasti, koja se vrši ovim obrazovanjem samouprave i prenašanjem jednog dela moći na one, koji imaju moć na jednoj manjoj teritoriji, to je, gospodo, nešto sasvim dobro. Dobro je u toliko koliko daje mogućnosti, da se razvija uprava nezavisno od vlade. Samouprava treba da bude upravo jedan korektiv protiv onih zloupotreba ili grešaka, koje može da čini vlada, ali nikada ne sme samouprava da služi tome, da ostvaruje one ciljeve, da ostvaruje one interese, koje narodna celina ne priznaje kao svoje ili koje su u protivnosti sa interesima i ciljevima narodne celine. Sbog toga je dobro što je obrazovan državni nadzor. Granice, koje daje ovaj zakon državnom nadzoru, kreću se potpuno u pravcu tih ideja. Državni nadzor ima da spreči to, da samoupravna jedinica ne dodje u konflikt sa nacionalnom celinom, a s druge strane da ne prekoračuje svoje zakonske kompetencije.

Gospođa, koja su govorila protiv ovog zakonskog predloga, pozivala su se na neke primere na strani. Ja ne bih imao ništa protiv toga, što su to gospođa učinila, jer na posletku pravo je i u redu da se mi koristimo iskustvima drugih naroda, ali ja moram da protestujem protiv toga, što se iznose ovdje primeri sa strane onako, kako oni faktično na strani i ne postoje! (Dr. **Josip Hohnjec**: Gde?) Gospođa su se u glavnom pozivala na Englesku. (Dr. Hohnjec prigovara.) Jest, ne postoji onako, kako ste Vi kazali. (Dr. **Josip Hohnjec**: Baš onako!) Ne, ono prije svega postoji kao historijski produkt. (Dr. Hohnjec upada u reč.) Ne postoji ni faktički, gospodine Hohnjec! Ono što je gospodin Ljuba Jovanović rekao o razvitku engleske uprave i samouprave potpuno je tačno, samo g. Jovanović se ograničio na to, da stane kod drugog perioda razvitka engleskog prava. Englesko pravo faktički se je razvijalo onako, kako je to on prikazao i došlo je do obrazovanja samouprave. Medjutim, engleski kraljevi nisu hteli da se pomire sa tim principom samouprave i oslanjajući se na francuski primer — u Francuskoj se je tada provodila centralizacija — engleski su kraljevi takodjer hteli da provedu centralizaciju, i uveli bi ju u život, da nisu došle religiozne promene u Engleskoj i da je Engleska ostala jedna katolička zemlja, budjite uvereni g. Hohnjec, da bi Engleska bila danas centralistički uredjena, jer je moć crkve velika i moralna sila, koju crkva vrši velika je, ja to priznajem, a mislim, da to priznaje i g. Hohnjec. (Dr. **Josip Hoh-**

njec: Pučka stranka u Italiji traži samoupravu! — **Radoslav Agatonović**: Ali tamo je pučka stranka a vi niste pučka stranka!) I onda pod uticajem revolucije, pod uticajem verske reforme, prestalo se sa centralizmom, oslabila je ponovo kraljevska moć i provodio se sistem decentralizacije. Ali, gospodo, kakav je to sistem decentralizacije? To je ono što se u maici zove istorijska samouprava, istorijski localgovernment, to je ona samouprava, koja je bila do polovine prošloga veka, to je samouprava po mirovnim sudijama. Ja ne znam, je li g. Hohnjecu poznato ko je postavljao mirovne sudije, kako ih je postavljao i kakva je bila organizacija engleskih grofovija. Pre svega kompetencija sudija protezala se je na čisto negativnu kompetenciju, na sudjenje i na administraciju, a samo mirovne sudije imenovao je Kralj. Imenovane sudije nisu birane u Engleskoj. Gospođa, koja misle, da su bili birane, varaju se. A jedna jedina kvalifikacija, koju je morao imati mirovni sudija, bila je, da je morao imati izvestan prihod od zemlje. Onaj, koji je imao izvesan prihod od zemlje, imao je prava da bude imenovan za mirovnog sudiju. Od takvih 20 hiljada mirovnih sudija faktički 10 hiljada nisu vršili svoje funkcije, bili su mirovne sudije radi počasti, radi titule, a samo 10 hiljada mirovnih sudija vršilo je svoje funkcije. To je, gospodo, jedna oligarhija, to je vlada bogatog sveta nad sirotinjom. To je, gospodo, daleko od onoga što mi hoćemo i smemo hteti. Mi, gospodo, hoćemo demokratiju; mi hoćemo da narod vlada, a ne samo da kapital može da vrši vlast. (Dr. **Josip Hohnjec**: Ja nisam o mirovnim sudijama govorio.)

Ja govorim o pojmu samouprave, mi nismo Englezi, mi malo znamo Engleze i gospodo, ako hoćemo da steknemo znanje o engleskom pravu, mi to ne možemo steći iz engleskih knjiga, mi moramo čitati nemačke i francuske knjige. Znanje o engleskoj samoupravi došlo je u naš svet iz dela Gneistovih i izveštaja, koji su podnele različne nemačke i francuske komisije, koje su bile u Engleskoj da proučavaju englesku administraciju. Mi smo prvobitno dobili znanje samo o toj prvoj engleskoj istorijskoj samoupravi.

Medjutim, to je stanje, koje se zateklo početkom 19. veka, a pod kraj 18. veka pojavila se jaka struja, da se administrativno pravo u Engleskoj reformiše. To je akcija Chadwicheva i njegovih sledbenika. U tečaju prošloga stoljeća od 30.—90. godine englesko administrativno pravo je mnogo izmenjeno. Ako g. Hohnjec nije ni imao u vidu ovu istorijsku samoupravu, onu samoupravu starih lokalnih samouprava, onda je imao u vidu ovu današnju modernu englesku samoupravu. Jeste, ona je donekle demokratizovana, to je jedna činjenica, ali ipak nije prestao uticaj centralne vlasti nad samoupravom. Uticaj centralne vlasti nad lokalnom upravom u Engleskoj tako je velik, da ja mislim, da nema kod naš reacionara, koji bi se usudio da predloži tako nešto što je u Engleskoj pisano pravo. U Engleskoj postoji protiv tih reacionarnih pravnih zasada pravna praksa, postoji konvencija političkih stranaka, postoji administrativna rutina, postoje sve stvari, koje predstavljaju jedan mir spolja i jedan duži državni razvitak. Kod nas sve te stvari ne postoje i kad bi doneli zakone onakve kao što su engleski, kod nas bi u našoj mladoj državi, gde se ruje spolja i iznutra, bila otvorena vrata zloupotrebama.

Evo kakva samouprava danas postoji u Engleskoj. Engleska samouprava proteže se samo na one

poslove, koji su zakonom izričeno samoupravi dodeljeni. Tu nema nikakve autonomije, samouprava imaće samo onaj delokrug rada, koji joj je zakonom naročito priznat. Engleska samoupravna jedinica ne može stvarati jednu instituciju, ako nije zakonom naročito ovlašćena. U našoj samoupravi u opšte ne ograničavaju se funkcije. U samoupravama navode se u predloženom zakonu samo izvesne grane uprave i u tim granama uprave samouprava može sve moguće da radi kako ona hoće. Ali ono što je glavno i što boli gospodu, koja predlažu engleski primer, to je, gospodo, državni nadzor. Zna li kakav je državni nadzor u Engleskoj? U Engleskoj je državni nadzor veći nego što je ovde. Pri tome, gospodo, morate još oceniti, da u Engleskoj ne postoji ovaj sistem upravnog sudjenja, koji postoji kod nas. U Engleskoj postoji administrativna rutina, koja nadomešta u izvesnom delu upravno sudjenje, ali onakvog modernog upravnog sudjenja — da se poslužim izrazom, koji je pao ovde pre nekoliko dana — onakvog modernog upravnog sudjenja, kakvo predlaže naš projekat o Državnom Savetu i upravnim sudovima, Engleska nema. A u prkos toga, ima Engleska Vlada silnu ingerenciju i silan uticaj na funkcionisanje samoupravnih jedinica. Tako na pr. engleska vlada izdaje regulative o činovnicima. Šta više, ima takvih samoupravnih jedinica, primerice parohije, kod kojih engleska vlada može da otpusti činovnika bez privole i pitanja samoupravne jedinice, a samoupravna jedinica ne može da ga otpusti bez privole Ministra. Navodim samo primere, da pokažem kako s tom engleskom samoupravom nije onako, kako bi gospoda želela da je prikažu. (Dr. **Josip Hohnjec**: Pa bar to dajte! — **Kosta Timotijević**: Mi dajemo više!)

Kad jedna engleska samoupravna jedinica... (Dr. **Josip Hohnjec**: Policija kod nas ima sve u svojim rukama!) I o policiji ćemo da govorimo. (Glas: A školstvo.) I o školstvu ćemo govoriti. Govorićemo i o odnosu crkve prema školi, ako želite.

Kad jedna engleska samoupravna jedinica donese jedan by-law, jednu uredbu, kako bismo mi kazali po našem zakonu, onda ona mora ići ministru na sankciju. Mi, gospodo, uvodimo, da uredba ide na sankciju Državnom Savetu i to samo ako joj ministrov činovnik prigovori. U tom slučaju stvar ide Državnom Savetu, ide jednom nezavisnom sudu. Pa, gospodo, da ne zalazim u tančine, da vam kažem ovo: da izvršenje engleske samouprave, koja nema svojih finansijskih izvora, ili ih ima u vrlo maloj meri, zavisi od one finansijske pomoći, koju država daje pojedinim samoupravnim jedinicama i bez koje one u opšte ne bi mogle egzistirati. I tu pomoć država, odnosno vlada, ali ne vlada ni partija u svoje ime, nego vlada kao organ države, upotrebljava za to, da primora samoupravne jedinice da se pokore zakonima države. Tako stoji sa engleskom samoupravom.

Gospoda govore o engleskom policijskom pravu. Tu imate pravo. To je tačno, da jedan deo policijskog sudjenja i jedan deo izdavanja policijskih propisa spada na samoupravne jedinice. Jest, gospodo, ali oni stoje pod kontrolom Lorda-Kancelara, koji ima isto tako prava da vrši neposredno policijsku vlast po celoj zemlji i koji je i vrši. Uzmite statistiku. Engleska Ministarstva su imala 1902. godine preko sto hiljada činovnika. Zašto su ih imala? Nisu ih imala zato, da ljudi dobijaju badava novac — Englez ne daje nikome badava novac — nego zato, što su vršili u Londonu i po zemlji državne funkcije. Ono što se zamera engleskom administrativnom pravu, to

je preterana centralizacija. Razumljivo je za nas, gospodo, koji gledamo tu stvar sa strane i vidimo jedno strano pravo, da nama udara u oči najpre ono, što se razlikuje od našega prava.

Kad je Vinke otišao osamstotinito godine u London da prostudira englesko administrativno pravo, onda se zaista začudio, jer je naišao na mnoge stvari, koje u Pruskoj nisu postojale. I eto, gospodo, isto tako i mi uočimo iz engleskoga sistema najpre ono, što se razlikuje od našega sistema i mi ne vidimo onu centralizaciju, koja je u Engleskoj. Ali danas, kada pravimo jednu dekoncentraciju uprave i kada te zakone primenimo, kada ti zakoni pokažu svoje rezultate i kad neko od nas dodje posle u Englesku, njemu više neće upasti u oči engleska samouprava, nego engleski centralizam, koji je mnogo jači od naših zakona, koji danas postoje.

Tako postoji stvar sa tim engleskim primerom. I kad bi sve i bilo moguće recipirati jedno tudje pravo i primeniti ga u našoj zemlji i onda, gospodo, ne bi bilo dobro da ga primenimo, jer englesko pravo, koje danas postoji i koje je pisano, kad bi bilo primenjeno u našoj zemlji, ono bi značilo reakciju prema onome, što kod nas postoji i što se predlaže ovim zakonskim projekatom.

Ja bili hteo da se osvrnem još na dve tri opaske, koje su učinjene tečajem rasprave, a koje su pale od strane opozicije. G. Lazić i g. Žebot učinili su dva predloga, protiv kojih ja moram da protestiram. G. Lazić je tražio da svaka uredba ide na odobrenje Državnom Savetu, a g. Žebot je tražio političku kontrolu samouprave.

Naš zakonski projekat zadovoljava se sa mnogo manjim, on kaže neka idu pred Državni Savet samo one uredbе, kojima bi veliki župan prigovorio, a naš zakonski projekat ne predviđa nikakvu političku kontrolu samouprave. Kontrola državna ima da bude administrativna po velikom županu i pravna po upravnom sudu, a političku kontrolu vrše birači.

Ja ne bih mogao te predloge nikako primiti i mene čudi, da ti predlozi dolaze od strane opozicije, baš od strane one gospode poslanika, koji bi bili pozvani, da ako bi bilo nešto tako u Vladinim predlozima, da oni nastanu, da se to iz toga predloga ukloni. Moj poštovani drug Sokić učinio je neke ispravke, sa kojima se ja u glavnom slažem. Medjutim ima nekoliko njegovih predloga, o kojima bih morao prethodno da još razmislim, pre nego bih ih mogao primiti. A to je, gospodin Sokić kaže, da nisu u dovoljnoj meri predviđena finansijska sredstva za samoupravu. Jest, gospodo, nisu predviđena u dovoljnoj meri, a nisu zbog toga, što nismo uredili ni državne finansijske, jer kad to uredimo i kad vidimo bez čega može država da egzistira, onda tek možemo da damo neke vrste poreze samoupravnim jedinicama. Onda sam i ja za to, da im damo, jer i samouprave služe javnoj upravi, pa da podelimo isto onako i prihode, kako delimo dužnosti. Ali je danas još prerano o tome govoriti. Ja mislim, a nekako mi i izgleda, da bi za sada bilo dosta zadovoljiti se onim, što je predloženo u čl. 74. Zakona, a to je prepuštiti kasnijem zakonodavstvu, da ovo pitanje detaljno reši. (Prigovaranje.)

Ima jedna opaska g. Sokića, koja je upravljena protiv ovlašćenja sudova, da ispituju zakonitost tih uredaba. Ja mislim, da je ta stvar dobra iz dva razloga. Prvo zbog toga, što samoupravne jedinice stoje pod kontrolom države i što država vrši tu kontrolu administrativnim putem i načelno je vrši uz inter-

venciju upravnog suda odnosno Državnog Saveta, a s druge strane, što se ta kontrola mora dopustiti kao pravna kontrola u korist pojedinca. Tu u pitanju nije samo država, nego i pojedinac. Može se dogoditi, da jedna samoupravna jedinica donese jednu uredbu, koja nije u skladu sa zakonom, koja ili vredja kompetenciju, ili vredja pravo pojedinca. I sada ako ne bi upravni sud ili redovni sud došao u položaj da zaštiti pravo tih pojedinaca osnovano na zakonu protiv neprava drugoga, zasnovanoga na uredbi, onda to ne bi bio dobar pravni red.

U ostalom, mi smo i u Ustavu predvideli da se sudi po zakonu. To znači dvoje prvo, da se nadležnost suda ustanovljuje zakonom i drugo, da je sud pri meritornom rešenju vezan zakonom. (**Manojlo Sokić:** Mogu biti u pitanju stečena prava.) U toj formi je i mišljenje zakona i Državni Savet je sud i upravni sud je sud i redovni sud je sud. Znači nadležnost suda ustanovljava se zakonom. Prema tome možemo samo da priznajemo uredbe pored zakona, ali ne možemo vezati sud, da priznaje uredbe, koje bi bile protivne zakonu. Još ću da spomenem jednu i konačnu opasku, koju je učinio moj poštovani drug Sokić, a to je, da bi valjalo sprečiti zloupotrebe, koje može vršiti veliki župan prema samoupravama. To je sasvim tačno i mi se od toga moramo ograditi. Ali se ja bojim, da ne napravimo od zla gore, ako bi stvar primili u toj formi, da veliki župan čiji treći prigovor Državni Savet ne uvaži, bude kažnjen zbog toga. Ja se bojim, da time ne oslabimo kontrolu Državne vlasti. Ja bih to još i mogao dopustiti, kad bi upravni sud ustanovio, da je i jedanput veliki župan šikanozno uložio prigovor.

Gospodo, ima tu puno pravnih pitanja, imade tu vrlo teških pravnih pitanja, gde veliki župan u državnom interesu, braneći celinu, pogreši u interpretaciji prava nehotečno, nenamerno, u najboljoj nameri i to može da mu se dogodi jedanput, dvaput, pa i više puta. Ja se bojim, ako se vezemo za aritmetički broj, da na taj način nećemo učiniti kontrolu velikog župana iluzornom. Zbog toga bih ja molio, kad budemo došli, da u pojedinostima raspravimo te partije, da nadjemo jednu soluciju, koja će biti kadra, da zadovolji ono, što treba zadovoljiti, u čemu se slažem sa poštovanim drugom Sokićem, a da ne pravimo pogrešku, od koje treba pobeći.

Kao što rekoh, ja držim, da ovaj zakonski predlog daje puno maha, da se razvije samouprava do savršenstva, a ne povredi državni interes. Da li će se ona razvijati, to ne zavisi od zakona, to zavisi od nas samih, to zavisi od života. Zakoni, gospodo, nisu pisani za sve. Zakoni su pisani samo za one, koji umeju njima da se koriste. Ako je naš narod dovoljno zreo, da ume da se koristi ovim zakonom, koji mu ne sputava slobode, pokazaće se, da je ovaj zakon dobar. Ono, gospodo, što mi trebamo u našoj državi i pri ovome zakonu i pri svim zakonima, koje ćemo doneti, pri rešavanju svih pitanja, koje imamo da rešimo, to, gospodo, nisu nekakvi zakoni, koji će nekom magijskom silom učiniti dobra ovoj zemlji, nego ono, što trebamo, to su ljudi. Mi treba da zadjemo u narod, treba da nastojimo oko toga, da ono, što po ovome zakonu narod može da učini, da nastojimo, da narod to i učini. I gospodo, ako to narod bude učinio, onda će se pokazati, da ovaj zakon ne samo da nema mana i to ne onako strašnih iernih, kako prikazuju gospoda od one strane, nego će se pokazati, da je ovaj zakon najbolji, jer odgovara naj-

bolje prilikama, pod kojima je donet. Iz toga razloga glasaću, da se ovaj zakon primi. (Pljeskanje.)

Predsednik Miša Trifunović: Ima reč gospodin Etbin Kristan.

Etbin Kristan: Gospodo! Ja s ovim zakonom nisam toliko zadovoljan, koliko je drug predgovornik i to iz razloga, koji su me rukovodili i kod zakona o opštoj upravi. Koren onoga, s čim ja ne mogu biti zadovoljan, nije toliko u ovom samom zakonu, koliko je već u Ustavu, u nekim tačkama Ustava, sa kojima se mi ni onda nisimo mogli da složimo, kad se govorilo i glasalo o Ustavu.

Gospodo! Ovaj se zakon naziva zakonom o oblasnoj i sreskoj samoupravi. Ja imadem o samoupravi mišljenje, koje mi se čini, da po ovome nacrtu nipošto ne dolazi do pravog izražaja. Ja držim, da je sukus samouprave demokratija i, čini mi se, da taj nacrt nije demokratski. Ja neću da ulazim u razlaganje engleskog lokal governmenta ili Selfgovernmenta, neću da govorim o svakojakim stranim izgledima, ali držim, da bismo mi morali u svojoj zemlji da sprovedemo ono, što je po naš narod i po naše prilike najbolje, a najbolje je uvek to, da se narodu dade što više prava i što više slobode.

Gospodo, neki članovi ovoga zakona meni izgledaju kao da vlada drži, da je samo ono mudro, što je koncentrisano oko nje, a ostali narod to su deca. Ta deca još imadu tu zločestu naviku, da neće uvek da se prihvate majkinog krila i zato treba uvek da ju uzmemo u ruku i da je vodimo, kako ne bi posrnula a eventualno i da ošibamo. Nema sumnje, da se država i njeni organi moraju starati o narodu, ali narod opet ne voli previše brige i njegovi osećaji se bune protiv toga, da bude pod tutorstvom, dok bi država baš i suviše htela, da bude tutor. Zato mi se čini, da je ovde mnogo više naglašeno kojekakvo nadzorstvo, kontrola i šta ja znam, nego samouprava nego prava naroda samoga. No, gospodo, ako ja govorim za široku samoupravu, to ne znači, da bih se ja mogao složiti sa zahtevom autonomije u onome smislu, kako se ovde traži sa desnice. Gospodo, i ja sam autonomista bio i jesam, ali se ne sme zaboraviti, da imademo mi velikih poteškoća u debatama oko ovih stvari već poradi toga, jer se stalni termini na sasvim različite načine tumače. Autonomija, gospodo, dok smo mi bili pod Austrijom, značila je za nas od prilike ono, što su Srbi od pre nazivali već samoupravom. Mi smo na pr. govorili o opštinskoj autonomiji i ne može niko, gospodo, pomisliti, da bi neko tražio, da opština bude nekakva posebna država u državi. Mi smo bili pre svega za nacionalnu autonomiju u Austro-Ugarskoj i oni, kojima je do toga bilo najviše stalo da se postigne jedna takva autonomija, oni su dapače zazirali od teritorija, oni su hteli personalnu nacionalnu autonomiju. Gotovo nikada nije onima, koji su se borili za nacionalnu autonomiju pod austrijskim režimom, važila pokrajina i koliko bi se god moglo govoriti, da je pokrajina izraz jednog istorijskog razvitka — jer napokon sve se je razvilo istorijski — mi smo od te pokrajine zazirali, jer se naše pokrajine nisu poklapale sa nacionalnim celinama u državi i mi smo išli dalje i tražili nacionalnu autonomiju za narod, a ne za onu teritoriju, na kojoj veći deo toga naroda živi. Tako na primer mi smo tražili uredjenje, pod kojim u tu nacionalnu autonomiju bude spadao i Slovenac u Gracu i Slovenac u Beču, kolikogod onaj koji živi u Ljubljani i Mariboru. Iz toga izlazi, da je autonomija onako, kako smo mi izražavali, imala sasvim drugi

smisao nego državno-pravni, u kome se sada s jedne strane iznosi.

Gospodo, dozvolite mi, baš gospoda desničari nisu uvek bili toliko autonomiste, koliko bi čovek morao misliti da su morali biti po tome, što se danas čuje s njihove strane jakih reči u prilog autonomije. Na primer, ja se sećam, da je Ljubljana imala jedno parče opštinske autonomije i da je u smislu te autonomije imala vršenje policije. Imali smo u Ljubljani opštinsku policiju. Država je htela da skući i Slovence i Ljubljanu i da im naturi državnu policiju. I, gospodo, da nije bilo klerikalne stranke, da nije klerikalna stranka onda imala glavnu reč u Kranjskom zemaljskom odboru, Ljubljana bi mogla da sačuva tu opštinsku policiju; ali su gospoda onda kazala, da država ide pred opštinom i oni su svojom vlašću u zemaljskom odboru pomogli, da je Ljubljana izgubila svoju policiju i naturena joj državna policija.

Gospodo, uopšte taj autonomizam nije uvek bio toliko silan koliko je danas. Ni onda, kad smo mi bili pod tom tuđjom vlašću, nije niko mislio, da bismo mogli svoju autonomiju terati tako daleko, da ne bismo priznavali i u toj državi, koja je nama bila neprijateljska, neke zajedničke poslove, koji se ne mogu deliti.

Gospodo, ja držim, da je razumljivije, ako se tražilo više autonomije u ono vreme, kad nismo imali svoju državu, nego da se traži više autonomije danas, kad imamo svoju državu. Ja sam čuo tu mnogo lepih reči u prilog te autonomije, koja nije više samouprava, nego koja često prelazi u jedno političku, jednu plemensku samostalnost.

Ja moram sa svoje strane da se dosetim, da sam socijalista, da je mene socijalizam naučio, da stoje interesi celine u prvom redu i onda istom dolaze interesi pojedinih delova. Ja se čudim, da baš gospoda sa desne strane slede jednom protivnom pravcu, od kojega su oni inače teoretski uvek zazirali, da se oni povadjaju za politikom liberalizma, koji u svojoj poslednjoj konzekvenciji vodi u anarhizam, za političkim pravcem, koji izlazi od pojedinca, kojemu je Stirner glavni evanjelista, — »Ich, der Einzige, und die Welt mein Eigenthum« — dok ih ovde kod svake prilike vidimo i slušamo, kako istupaju kao nekakva socijalna stranka. Gospodo, o tom ne može biti spora: jedno je to, da se postavimo ovamo, da sam ja glavno i da se mora oko mene okretati svet, a drugo je, da je ovde svet i da moram ja kao deo računati s tim svetom. Jedno je posmatranje od drugog toliko različno, da se nipošto ne mogu spajati.

Autonomija ili samouprava može po mom shvaćanju u naše vreme značiti samo ovo. Celina utvrdi, koji su poslovi tolikoga širokoga značaja, da se moraju uredjivati i vršiti samo prema vidicima celine, a onda, koji poslovi ostaju, koji se nanose samo na delove i da te poslove onda prepusti onim delovima, koji ih mogu vršiti bez štete po celinu.

Gospodo, nije to prema socijalističkim načelima tako, da pojedinac prepušta opštini i srezu, a srez onda oblasti i oblast onda državi ono, što neće sam da vrši, nego je obratno: celi narod predaće jednom delu, drugom i trećem delu naroda ono, što ne mora da vrši sam u svojoj celini.

No ako stvar ovako uzmem, onda može ta samouprava pojedinog dela biti mnogo dublja i mnogo temeljitija, nego što ona proizlazi iz ovog zakona. Ako sam ja prepustio stalne poslove jednom delu

naroda, ako sam se uverio, da ih mogu prepustiti, a da ne bude na štetu celine, onda ja, gospodo, ne razumijem, zašto treba toliko toga nadzora, zašto treba tu jedan veto velikog župana, zašto treba tu forma, koja će u onom delu naroda, na koji je ta samouprava prenesena, pobuditi nepoverenje. Vi ste utvrdili u Ustavu jednog velikog župana i mi smo o tome vrlo mnogo govorili kad je bila stvarna dnevnom redu. Mi smo onda upozoravali na štetne posledice, koje može takva jedna ustanova da ima. Meni se čini, da danas prema ovom zakonu već možemo da naslutimo neke štetne posledice i ja se bojim, koliko god na jednoj strani priznajem, da je apsolutno nužno, da se zakon o samoupravama doneće, da se jedan zakon o samoupravama i provede, koliko god priznajem, da je nužno, da narod što prije dođe do rada u tim samoupravama, toliko se bojim, da će u vreme, kad bude zakon stupio na snagu, biti štetnih posledica od ovih nadzornih i represivnih mjera, koje su obuhvaćene u njemu.

Na čelu samouprave biće jedan čovjek ovde, koji će u samoupravnim jedinicama, barem u mnogim samoupravnim jedinicama, biti osećan ne kao jedan deo, koji je pozvan da saradjuje na poslovima samouprave, nego kao nekakav viši policista, koji će svoj glavni zadatak smatrati u tome, da sprečava slobodno kretanje one oblasti u kojoj vrši svoju funkciju.

Ja, gospodo, prema pravima, koja su priznata tom velikom županu, bojim se, da će priličan broj tih funkcionara i sam osećati, da je onamo postavljen kao nekakav žandar, kao eksponent jedne instance, koja je protivna jedinici u kojoj on funkcionira i koji će prema tomu i raditi. Zato g. Sokić ima na pr. veoma pravo u zahtevima, koji se odnose na njegovu moć; ako je već ovako udešeno kako je Ustav hteo i ako taj veliki župan bude imao toliko prava, onda je vanredno potrebno, da se protiv njegovih prava stavi i neka sankcija, da on ne bude mogao ta prava zloupotrebljavati. Ja mislim, da bi ta sankcija bila veoma dobra u samome zakonu, što bi velikom županu pokazala, ako bi on krivo shvaćao svoj zadatak u poslu žandarstva, da mora on svoju funkciju shvatiti kao jedan saradnik, kao jedan savetnik onih ljudi, koji u samoupravi imaju posao da obavljaju.

Gospodo, ako pogledamo drugi član ovoga zakona, ja vidim, da je delokrug tih oblasnih samouprava priličan i ako bih želeo, da se još neke stvari prepuste samoupravama, kao što sam već naglasio u raspravi o opštoj upravi. Tako bi, na pr., meni bilo mnogo milije, da u opštini vidimo opštinskog policistu nego državnog. Ali ja ipak verujem, da će i sama praksa proširiti taj delokrug i da će osobito biti od važnosti onaj stav, koji izgleda tako neznačajan, a veli, da se mogu samoupravama prepustiti i drugi poslovi. Ako se budu samouprave razvijale i državni život bude dozrevao, ja sam uveren, da će biti mnogo poslova, koji će se morati prepustiti samoupravama.

Ali, gospodo, ja se pitam koliko nama koriste sve te lepe zadatke iznesene u zakonu, ako mi ne znamo otkuda će crpsti samoupravna tela onaj sok života bez kojeg se ne dolazi nikuda. Onaj član, koji govori o finansijama, nekako na prvi pogled prilično je lep i čovek bi mogao misliti na prvi pogled, da će te samoupravne jedinice biti bogato snabdene. Ali, ako malo tačno promotrimo sve to, vidimo, da je to jedna nedefinitivna stvar i niko ne zna prema ovome od čega će samouprave zapravo i ži-

veti. Tu, na pr., imade govora o porezima, imade govora o prihodima, o kojima se ne može znati da li će ih u oblastima biti ili ne. Pre svega se govori o prihodima od imanja, koja pripadaju oblasti, ali je pitanje, da li ih oblasti imaju. Govori se o prihodima od preduzeća, od radova, ali mi ne znamo šta to stvarno znači. Neke oblasti će ih imati, druge malo, treće može biti ništa. Dalje se govori o samostalnim oblasnim porezima i taksama. To je jako lepo, ali je pitanje na što mogu da se udare i samostalni oblasni porezi i takse.

Imali su pravo u tome govornici, koji su isticali, da je uredjenje finansijskog pitanja možda i najglavnije u celoj ovoj stvari. Sad ja priznajem poteškoće u kojima se mi nalazimo. Država treba da živi a treba i samoupravna jedinica da živi. Mi smo čuli ovde od nekih govornika i svi znamo, da se to zbilja i dešava, da negde uteruju porez pa u prvom redu predaju državi i onda za samoupravne jedinice ne ostaje ništa. Moglo bi se desiti i protivno. Moglo bi se dogoditi to, da samoupravna jedinica posvršava i pribere ono što joj pripada, pa da za državu ne ostane ništa. Pa, gospodo, važno je da živi država, važno je da žive te samoupravne jedinice i ako moramo da kuburimo, kako već toliko vremena kuburimo i kako ćemo po svoji prilici kuburiti još neko vreme, onda treba da se to nekako bolje pravilno podeli izmedju države i samoupravnih jedinica, a ne da jedan deo bude imao sve, a za drugi deo ne ostane ništa.

Ima još drugih prigovora, o kojima bi se moglo govoriti više u specijalnoj debati, ali nekoje moram izneti bar u glavnim crtama ovde.

Gospodo, Vi ste iz ovoga zakona u čl. 4., mislim, izostavili propore na izborima. Oblasne se skupštine biraju opštim jednakim i na posledku tajnim glasanjem na 4 godine. Koliko se sećam, g. Ministar bio je u pododboru malo indigniran, kada se tražilo da se unese i propore. Ja to, pravo da Vam kažem, ne razumem. Na jednom drugom mestu, gde se detaljno govori o načinu izbora, ima jedan način u koji je ušao, doduše patvoren, Dontov sistem, a taj Dontov sistem je proporcionalan sistem. Ako Vi to u jednom paragrafu imate, zašto se ustručavate da to kažete u onom drugom paragrafu.

Vi niste hteli da priznate žensko izborno pravo u Narodnj Skupštini, ali kad se je o tome govorilo u Ustavotvornoj Skupštini, onda se je iz centra moglo čuti sa više strana: prepustićemo to zakonima. Evo, sad imamo ovde jedan takav zakon, ali se vi opet branite od ženskog glasačkog prava i za samoupravne jedinice, a vi ste tobože demokratske partije. Ovo je jedna kontradikcija. Ako ste demokratske partije, jer i radikali kažu da su demokrati... (Ministar za izjednačenje zakona **Marko Trifković**: Pa oni to tek jesu!) Nemojte se svadjati, dok smo mi ovde bar, ta dovoljno se svadjate kad mi nismo prisutni. Ako ste zbilja toliko demokratske partije, gospodo, onda treba da se složite s tim, da se prava proširuju u narodu a ne da se stežu. Žensko izborno pravo, to je jedno pitanje, koje će se morati danas ili sutra rešiti pozitivno. O tome nema sumnje. Vi ste nam govorili da Vi ne možete onako na prečac da pustite ženu u politiku. Pa dobro. Vi ste to i zbilja sprečili. Žene neće imati prava da biraju kad se sastavlja Narodna Skupština, političko telo, ali, evo, za ovo Vi sami kažete, da nisu političke jedinice. Oblasne i sreske skupštine neće biti političke skupštine i Vi ste preduzeli sve mere da isključite

politiku od njih. Pa, gospodo, zašto onda ovde ženama ne date to pravo? To su upravne jedinice, a meni se čini, da žene kadkad bolje upravljaju od muževa. (Čuje se: To Vam se samo čini.) Ne samo da mi se čini, nego znam slučajeva, da se u opšte ne bi upravljalo, kad žene ne bi upravljale.

Drugo, gospodo, ako stoji da ćemo izborno pravo ženama morati pripustiti, onda bi ovo bila jedna bar dobra škola jedna dobra priprema. Baš Vi, gospodo, koji nećete da udju žene direktno u politiku, što faktički to ne možete sprečiti, jer Vi možete sprečiti, da one ne biraju, da žene ne dodju u skupštinu, ali ne možete sprečiti, da one politiziraju i upravljaju u skupštini, jer su mnogi poslanici samo filijalke u skupštini... (Ministar za izjednačenje zakona **Marko Trifković**: To ne važi za klerikalce, oni nisu filijalke.) Ja ne znam, kako je sa pravoslavnim klerikalcima. Mi smo danas moderni ljudi i takve stvari ne uzimamo tako tragično; bar što se mene tiče, ja nikom ne zameram, ako je čovek. Ali ozbiljno htedoh reći, da tu stvar ne biste smeli posmatrati samo sa uskog partijskog gledišta. Ja ću predložiti u specijalnoj debati, da se ovo ispravi. (Ministar za izjednačenje zakona **Marko Trifković**: Možda ću Vam izići na susret.) I Vi g. ministre? (Ministar za izjednačenje zakona **Marko Trifković**: Može biti!) E, ja ću onda biti zadovoljan. Ja bih samo želeo, da mi g. ministar izdije na susret još u jednoj drugoj stvari a to je što se tiče onoga proporca, koji je ovde falsifikovan. (Dr. **Josip Hohnjec**: Jeste, jeste! — Ministar za izjednačenje zakona **Marko Trifković**: Dobro je, da se dve partije slovenačke ovako slažu. — Dr. **Josip Hohnjec**: Tražimo konsekventno izvedenu demokratiju!) Gospodo, ja bih Vas razumeo, ako bi i Vi ovim sistemom, kakav ste ovde izneli, mogli da postignete ono što Vi hoćete. Ja se sa Vama onda ne bih slagao, ali bih Vas razumeo. Posmatrajte stvar samo malo tačnije, pa ćete videti, da sa tim sistemom možete postići baš protivni rezultat od onoga, koji Vi želite. Vi hoćete, da eliminiirate male grupe, grupe koje su po Vašem mišljenju suviše neznatne, a da bi im se mogao priznati nekakav upliv na legislaturu, upravu itd. Ali, gospodo, u prvom redu Vi ta činite pogrješku, da oblasti delite na izborne okruge. Tu ste načinili pogrješku jednu, što ste te okruge načinili nejednakim i to na uštrb velikih gradova, na štetu većih varoši. Vi jednoj maloj varoši dozvoljavate, da na 5000 stanovnika dobije poslanika, a jednoj velikoj varoši treba 10.000 stanovnika da dobije jednog poslanika. Sad, gospodo, ja bih sasna dobro razumeo, da ako već delite oblasti na izborne okruge, da dozvolite varošima jedan na oko privilegium, koji de facto ne bi bio onda privilegium već zaradi toga, što se ovaj zakon ne menja svake godine a stanovništvo na varoši menja se mnogo jače nego stanovništvo na selima. Jedna varoš, koja danas ima 50.000 stanovnika, imaće 70.000 i 80.000 stanovnika mnogo pre nego što će jedno selo umnožiti svoje stanovništvo za 100 ili 200 stanovnika, jer oni što u zemljoradnji ne zadržavaju, ti sa sela odlaze u varoš i zato je pravo da se varoši ovde u neku ruku daje povlastica, koja je samo na oko privilegium. Ali, gospodo, nije pravo to, da baš velika varoš ima manje prava od one male varoši, koja je selu bliža, koja se manje menja, u kojoj je razvitak laganiji nego u velikoj varoši. Gospodo, Beograd ima danas nešto preko 100.000 stanovnika. Gospodo, taj Beograd će 200.000 imati za čas a jedna mala varoš, koja danas ima 5000 sta-

noynika, imaće čekati 10—20 godina da ima 500 stanovnika više. U opšte po mom mišljenju bilo bi najzgodnije i najpravednije, da cela oblast ostane jedna izborna jedinica. Pa, gospodo, zašto ste vi stvorili jednu oblasnu samoupravu? Zato, jer držite, da ta oblast, koju ćete vi na mapi utvrditi prema vašem najboljem ubedjenju, prema socijalnim i drugim prilikama i prirodno prema turskom paragrafu našeg Ustava, prirodno je da te jedinice imaju zajedničke interese toliko jake da je prirodno da budu vezane. Pa, gospodo, ako su tako veliki zajednički interesi; zašto onda da cepamo te oblasti na izborne okruge? Ne radi se o tome, da u oblasnu skupštinu dodju zastupnici ove varoši, ovoga sela i t. d., nego da u oblasnu skupštinu dodju zastupnici oblasnih, a u sresku da dodju zastupnici sreskih interesa a ne da se tamo vodi lokalna politika i da se razvija kampanizam. Vi ćete to aprecirati najbolje, ako oblast pustite kao jednu izbornu celinu pa onda u toj jedinici iznesete čisto Döntov sistem bez ikakvog ograničenja.

Ali ne ovako kako ste vi prihvatili, ovo kakav može da bude praktičan rezultat. Vi tražite jedan prvi količnik a eliminiirate svaku grupu, koja taj količnik nije postigla. Vi u jednoj izornoj jedinici, izbornom okrugu imate jedan skup ljudi, koji se je našao u jednoj tako zvanjoj partiji za izbore. Ta partija imade lokalno značenje. U celoj državi, u celoj oblasti van one izborne jedinice ona ne postoji, nema svojih pristaša. Ali u onoj lokalnoj izornoj jedinici ona će postići taj prvi količnik i ona će biti zastupljena u oblasnoj skupštini.

Uzmimo jednu drugu partiju, koja imade svoje pristaše po celoj oblasti i imade svoje pristaše možda po celoj državi i ako prebrojite te njene pristaše, to može biti velika partija. Ali ona je rasuta po celoj zemlji i može se desiti, da u izbornim jedinicama ne će postići količnik i na taj način ta velika partija biće eliminisana, dočim će jedna mala grupa biti zastupljena u oblasnoj skupštini. Sad, gospodo, jeste li postigli ono što ste hteli da eliminiirate male neznatne grupe. Ne, baš jednoj maloj neznatnoj grupi vi ste na ovaj način otvorili vrata. Jeste li omogućili većim partijama da dodju do svojih zastupnika? Naprotiv, vi ste jednoj velikoj partiji onemogućili da dodje u oblasnu skupštinu.

Gospodo, da ste malo bolje razmislili, vi biste se možda mogli uveriti, da ćete u nekim krajevima tući same sebe. Jer ima kod vas delova partija, koji su došli samo po ostacima u skupštinu. Ja, gospodo, nisam toliko političar strančar, da bili hteo onemogućiti jednoj partiji, koja nije moja, da dodje ovamo u Narodnu Skupštinu ili u oblasnu skupštinu ili u sresku skupštinu. Ja sam, gospodo, toga uverenja, da je najbolja ona skupština, koja je najpotpuniji odjek prilika u zemlji ili u onoj jedinici iz koje je proizašla. Ako u jednoj samoupravnoj jedinici imade 20 partija, meni će, gospodo, biti neprimilje, da tih 20 partija budu zastupljene u Skupštini. Šta anislite, gospodo, zar ne bi bilo bolje da Radićevi ljudi ovde sede nego što su kod kuće? (**Josip Drofenik:** Ko im smeta da dodju!) Ja ne govorim, da im ko smeta da dodju, ja samo pitam šta je bolje, da li ne bi bilo bolje da su ovde. Gospodo, najbolje je, ako je sve ono što je nezadovoljno tamo gde se poslovi rešavaju. Zato je najbolji onaj sistem koji će svima omogućiti da budu zastupljeni. Sa ovim sistemom to nije. (Ministar **Marko Trifković:** U sreskim skupštinama biće svi zastupljeni.) Uradite to i u oblasnoj skupštini i tim više što to nisu politička tela, dajte prilike, da

dodju onamo, gdje se upravlja i oni, koji nisu sposobni i oni, koji su demagozi, oni će se kompromitovati ovde na radu. Jer dok su van skupštine, mogu deklamovati šta hoće i narod će misliti, da su najveći mudraci; pustite ih ovamo, pa će se videti, da li su kadri da izvrše ono što obećavaju.

Gospodo, ovde je bilo nekoliko napomena, kojih želim samo sa nekoliko kratkih reči da se dodirnem. Iskazalo se ovde, da bi se morao stvoriti nekakav poslovnik za sve te samoupravne skupštine, za oblasne skupštine, a dalje i za sreske skupštine. I ja sam se začudio, da se tome mišljenju pridružio i zastupnik desnoga krila opozicije i ovde izišao kao centralista. Ja, gospodo, držim, da je bar poslovnik jedna stvar, koju možemo propustiti onoj samoj jedinici, naročito, o Bože moj, kad možemo da joj propustimo i neke lokalne željeznice i da joj propustimo i regulisanje voda, dakle stvari koje mogu biti od velikog zamašaja za oblast ili srez, to im možemo propustiti i poslovnik sami da izrade, jer ja ne mogu biti nikako takov jedan centralista da im propisajem, kako mora predsednik da zvoni i poziva na red i kako smeju ti ljudi tamo da govore. (Čuje se: Oni će predložiti i kakve će uniforme da nose.) Ja se ne bih, gospodo, čudio, ako bi kogod izišao i sa tim predlogom. Gospodin Žebot tražio je, da u taj zakon udje i »viničarski red« i »poselski red« i t. d. I ja sam, gospodo, za to da se izradi taj viničarski zakon. I ja držim, da je veoma nužno da se naskoro takva stvar izradi. Ja znam, da se mora i onaj gradjevinarski red da promeni. Ja znam, da je stari gradjevinarski red koji smo baštinili iz Austrije mnogo i mnogo kriv, da se kod nas gradjevinarski pokret ne može da razvije. Sve se to mora menjati. Moraju se doneti novi zakoni. Gospodo, ja samo pitam u kojoj je vezi sa tim zakonima opet ovo ovde? Ja to jednostavno ne shvatam, van ako je gospodin Žebot hteo da govori za svoje novine, zato da bi štajerski viničari mislili, da u celoj Skupštini niko van njega ne misli na nje i ako je tako, gospodo, onda je ovo jedna nelojalna demagogija. (**Anton Sušnik:** Kad je sve napomenuto, zašto da se i to ne napomene?) Ali, gospodo, to u ovaj zakon ne spada. Kako možete vi to tražiti da to u ovaj zakon ulazi? (**Anton Sušnik:** To je samo jedna napomena.)

Ovde se, gospodo, govori o nekim stvarima kako treba da udju u taj zakon, kao da spadaju u samoupravu. Molim vas lepo, ja bih hteo da se razumemo. Nije to tako da se u samoupravu mogu preneti sva moguća pitanja, pa čak i onda, ako su to pitanja široke opšte narodne prirode i ako su to pitanja za koja je narod sam premalen. Vi jednako, gospodo, govorite ovde kako ste socijalni ljudi. Ja držim bar da sam socijalista i onako kako mi se čini izgleda, da malo nešto znam o socijalizmu. I, gospodo, ja neću nikad dopustiti da osnovna socijalna pitanja rešava jedno samoupravno telo i to u interesu radenika, o kojima vi znate toliko da deklamujete. (**Anton Sušnik:** I pojedinae to može rešavati.) Ja nikad neću dopustiti, kao što rekoh, da se rešavaju opšta pitanja industrije u samoupravnim jedinicama. Zašto? Gospodo, mi imamo dobru organizaciju radenika u Sloveniji. Ti dobro organizovani radenici u Sloveniji zadobili su poprilične uvete za život, donekle bolju platu, sigurnost u radnom vremenu i t. d. Ali uzmimo, da je zakonodavstvo u socijalnim pitanjima nezervisano u oblastima ili pokrajinama. A da li u Mačedoniji ima takvih jakih organizacija. Nema. Oni su se tamo borili sa Turcima i nikad nisu toliko ni

mislili na radničke organizacije i kad smo mi već imali stečevine, tamo radnički pokret nije ni postojao. Šta će biti? Naše kapitaliste mogu biti nacionalno i u vašem smislu, u tesno slovenačkom specijalno, nacionalni, ali kad oni vide tamo da imaju jedan rezervoar neorganizovanih radenika, oni će naše pobacati i uzeće te ljude, koji će ipak misliti, da je bog zna šta, ako dobije polovicu one plate, koju su naši primili. Naše kapitaliste ako budu videle, da u samoj Slovenačkoj ne mogu prosperirati, to jest da ne mogu toliko eksploatisati svoje radenike, da ih ne mogu toliko tištiti koliko bi mogli u Sremu ili u Vojvodini ili gdegod drugde, oni se ne će žacati da industriju prenesu iz Slovenije onamo gde je jeftinija radna snaga i gde mogu dobiti više socijalno nesvesnih radenika. Gospodo, mi tražimo internacionalne ugovore o socijalnoj politici, jer osećamo, jer vidimo, da kapitaliste rade internacionalno, i da kapital nije sužavan nikakvim državnim granicama. Pa i danas, kad smo u nenormalnim prilikama, već opažamo kako naša nacionalna preduzeća zovu zidare i druge radenike od naše najbolje prijateljice Italije, da ovde istupe kao najgadniji štrajkbreheri protiv naših domaćih organizovanih radenika. I kad ja vidim, da mi treba da proširimo taj okvir preko države, onda ja nemogu nikako dopustiti da u takvim stvarima rasparčamo državu samu. Ekonomska pitanja, gospodo, su važna. Mi znamo kakvi su bili razlozi svetskome ratu. Koliko je Viljem bio jedna luda, i koliko je bilo ludjaka medju Junkerima, ipak sva ta njihova ludost ne bi nikad bila kadra da izazove svetski rat, svetsku katastrofu, da tu nije bilo dubljih razloga, a to su bili ekonomski razlozi. Gospodo, jedini put za Nemačku bio je kroz kanal la Manš i oni su osećali kako im Englezi svakom prilikom tu zaviruju u njihove trgovačke knjige i mogu da vide svaku pojedinu ladju koja je prolazila kraj njih. I to je bio jedan od razloga, da Nemačka traži jedan drugi put na Istok i s toga je htela da preseče taj put preko Balkana. I ona nije navalila na Srbiju baš toliko poradi toga, što su tu živeli Srbi, već zbog toga, što je ta zemlja bila njoj na putu. I da su ovde bile Švabe, ona bi svejedno i na njih udarila. A ako tražite razloga, imate ih uvek u zraku. Svet će imati mira onda, kad će biti ekonomski onako uređen, da ne bude velikih sukoba u tim pitanjima. I ako je to tako, onda ja gospodo, opet ne mogu dopustiti da stvaram mogućnost za konflikte, koji su pokazali tako katastrofalne rezultate i unutar granica svoje države i da ju počepam u nekakve manje delove, koji će ljubošumno gledati na druge pa u tom poslu i na svoje vlastite interese zaboravljati; jer u takvim prilikama lako se zaboravlja na ono što je korisnije i onda se počne raditi iz inata, a to ne može nikada da bude dobro.

Zato, gospodo, koliko god ja, na jednoj strani, želim, da se taj zakon popravi, bar onoliko u koliko već nije Ustav vezao ruke zakonodavcu, da se bar u toliko popravi u demokratskom smislu; da se nezavisnost naroda u tim samoupravnim jedinicama proširi; da se taj nadzor i ta kontrola ublaži, da ne bude onoliko odiozna, koliko će izgledati prema ovome zakonu i koliko god ja želim, da ta samouprava što brže stupi u život i da narod u prilike da počne raditi i da se onda u praksi ta samouprava proširi, odnosno ne proširi, nego probudi, toliko s druge strane želim, da se ta samouprava ne zanemaruje sa jednom državopravnom autonomijom, koja ne može narodu doneti nikakve koristi, nego koja bi samo bila većiti izvor svadja, svadja na svima mogućim područjima,

svadja koje bi štetno uplivilisale na razvitak pojedinih tela i na razvitak celoga naroda.

Gospodo, jer me taj zakon ne zadovoljava u onom prvom pitanju, jer taj zakon, prema mome shvatanju, nije dovoljno demokratski, jer ne donša dovoljno samouprave u onom smislu kako sam ja to rekao, zato ću glasati protiv ovog zakona.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Reč ima gospodin poslanik Moskovljević.

Miloš Moskovljević: Gospodo, u ovome domu se puno i često govorilo i o centralizmu i o autonomizmu i o samoupravama. Govorilo se i kada smo pretresali zakon o opštoj upravi, pa se govori i sada, kad se pretresa zakon o samoupravama. Dopustite i meni, da i ja kažem ukratko svoje mišljenje, kako ja i moja partija smatramo da ta pitanja treba rešiti.

Ako se u mislima bacimo u daleku mračnu prošlost društvenog razvika, onda ćemo videti, kako je društvo prolazilo kroz razne faze i opažaćemo, da je ono pošlo od primitivnog, individualnog anarhizma kad je čovek još bio životinja, pa išlo kroz neku vrstu plemenske autonomije i došlo do apsolutizma. I zatim od apsolutizma ono izgleda da će da prodje kroz iste faze i da će se završiti na onoj fazi odakle je pošlo. Od apsolutizma počeli smo da prelazimo na parlamentarizam i danas sve više i više čuju se zahtevi za samoupravama i referendumom, a ljudi koji idu ispred vremena teže i dalje, traže čak i anarhizam. Pitanje je, da li će se to ikada ostvariti. Tendencija je ista: počev od primitivnog anarhizma čovečanstvo je došlo do vrhunca, do apsolutizma, pa se posle istim putem i dalje kreće.

Vi, gospodo, svi znate, da država nije postala onako, kako je mislio Ruso, da to nije nekakav društveni ugovor; poznato je, da je ona postala nasiljem jednoga plemena nad drugim radi ekonomske eksploatacije. To se može kazati za sve države, pa čak ni posleratne državne tvorevine nisu postale neposrednim učešćem samoga naroda, nego tu ima puno faktora, koji su je stvorili. Čak i za našu državu i ako je bila stvorena onako, kako je većina naroda želela, ne može se reći, da je sam narod dao svoj neposredan glas, da se ona onakova kakva je stvorila. Vi znate, da je prva naša konstitucija bila u Krfskoj deklaraciji. Da li je narod glasao tu? Nije, nego su izvesni ljudi, koji su u glavnom predstavljali mišljenje naroda, udarili time temelje našoj zemlji. Dakle ne može se reći čak ni za današnje države, ma koliko demokratske one bile, da one predstavljaju nekakav društveni ugovor.

Sama reč država kaže, da je ona postala jednom apsolutističkom voljom, jer reč »država«, ako uzmećmo njezino semaziološko značenje, znači držanje jedne teritorije u svojoj vlasti. Nasuprot tome mi imamo reč »samouprava«. Samouprava znači, da čovek sam sobom upravlja, dok reč država znači da neka ličnost ili neka klasa upravlja drugima. Dakle, cećni po samom značenju reči, to su dva oprečna pojma, pa izgleda, ne može biti nikakva kompromisa izmedju državne vlasti i samouprave. Ali u stvari nije sasvim tako, jer i ta značenja, kao i mnoga druga, tokom vremena menjaju se, nije više država ono što je nekada bila, kao što ni demokratizam u svako vreme i svima kontinentima nije isti, kao što nije ni svaka republika ista. Nije država ono isto što je bila nekada u srednjem veku. Faktički se dakle, ne može, kazati, da su država i samouprava dva neprijateljska pojma. U današnje vreme, ma koliko da država mora imati nečega apsolutističkoga,

vidim, da se u okviru njezinom vrši jedan proces, koji je vodi onim putem, kako to prirodni društveni proces opredeljuje. Na taj se način danas kod nas vrši približavanje što potpunijoj samoupravi. Država se sve više prilagodjava prilikama i novijim formama, koje zahteva samo vreme. A sve one države, koje ne mogu da se prilagode tim prilikama i duhu vremena, moraju da propadnu. Mi smo videli na naše oči, da su mnoge države propale, koje nisu mogle da izdrže tu transformaciju. I mi u našoj državi, a i u drugim zemljama, prisustvujemo prelazu koji se vrši iz apsolutističkog doba, pa preko parlamentarizma, ka potpunim samoupravama. Mi smo svi svedoci, kako parlamentarizam, ta prelazna forma između apsolutizma i demokratizma, pretrpljuje bankrotstvo — može biti izraz je oštar, ali je po mom mišljenju tačan. Da ne gledamo dalje, dovoljno je da pogledamo šta je u našoj zemlji. Sve ono što se događalo kod nas poslednjih godina, ne znači ništa drugo nego propast parlamentarizma i traženje novijih formi. Sve se više podižu glasovi ne samo od stranke koju ja zastupam, nego i od drugih ljudi, da ovakav parlamentarizam kakav je sada ne može više opstajati i da je potrebno predstavništvo po zanimanjima — profesionalno predstavništvo. Profesionalno predstavništvo, samouprave i referendum, to su forme, koje će zadovoljiti današnje vreme i doprineti . . . (Ministar za Izjednačenje zakona **Marko Trifković**: Još pedeset godina ovako, pa ćemo posle da menjamo.) To su forme koje će zadovoljavati potrebe vremena i naroda, da se on u svojoj državi oseća dobro.

Da razgledamo naše prilike kakve su za primenu samouprave. Mi vidimo svakom prilikom i na ovome mestu i u javnosti kako kod nas lome koplja pristalice centralizma i autonomizma. Jedni zastupaju mišljenje, da će naša zemlja propasti, ako ne postoji ovakav centralizam kakav je zaveden posle ujedinjenja. (Ministar za Izjednačenje Zakona **Marko Trifković**: Još nije zaveden.), a drugi zastupaju mišljenje, da je jedini spas našoj zemlji u autonomizmu, a da ne govorim o separatizmu. Jedna se gospoda pozivaju u tome na Francuze a drugi se opet ugledaju na Engleze. Ja se, gospodo, ne mogu da složim ni s jednim ni s drugim. Mi niti smo Englezi niti Francuzi, ali jesmo nešto što, čini mi se, mi jedan narod nije u tolikoj meri, jesmo slepi podržavaoci svega onoga što je tuđe i to ne naš narod, nego naša inteligencija, koja se vaspitavala pod stranim uticajem i prema tome kako se vaspitavala i ona misli i oseća.

Mi smo vrlo često pravili pogreške pri uređivanju države ugledajući se na tuđe primere, a ne vodeći računa o našim prilikama. U prvo vreme ugledali smo se na Ruse, pa smo posle primili sve ono što je bilo u Austriji, a u poslednje vreme da bi opravdali svoje postupke, mi se pozivamo na Francuze, a opozicija traži da se ugledamo na Engleze.

Gospodo, ja mislim, kad se govori o samoupravi, da se mora voditi računa i o obimu i o sadržini te reči. Mi moramo voditi računa o našim prilikama, o potrebama samoga naroda i o njegovim željama. Medjutim i centraliste i autonomisti, jedni i drugi izgleda mi, da se ne rukovode objektivnim uslovima za primenu centralizma ili samouprave. Sve ono što oni iznose kao razlog za svoje zahteve ne predstavlja prave razloge, a uvek su pozadi neki drugi skriveni razlozi.

Ja ću prvo biti slobodan da kažem svoje mišljenje o zahtevima za prostranim autonomijama. Meni je žao, što ću možda reći neku oporu reč o svojim drugovima iz opozicije, sa krajnje desnice, ali moram reći onako kako mislim, jer u ostalom oni ne zaslužuju, da ih baš mnogo štedim. Ljudi, koji traže velike autonomije prostrane teritorijalno sa širokim delokrugom, oni tvrde, da su to zahtevi samoga naroda, da su to potrebe tih krajeva. Medjutim s druge strane vidimo da političari iz Srbije, ljudi koji sede u Vladi i ljudi koji pomažu Vladi na protiv traže, da oblasti kao najveće samoupravne jedinice budu što manje. Mi stalno govorimo, da smo jedan narod, da imamo iste interese, iste želje i ja sada neznam ko je u pravu, da li su u pravu oni, koji traže nekakve velike istorijske autonomije prostrane kao čitava država, ili ovi koji traže takodje istorijske okruge za oblasti. Nemoguće je, da se i jedni i drugi upravljaju prema potrebama naroda. (Ministar **Trifković**: Ni jedni ni drugi!) Znači, ni jedni ni drugi.

Gospodo moja, ja ne mogu dopustiti, da su seljaci — a za mene su oni narod i prema njima se zakoni u prvom redu imaju kroititi — da su seljaci u Hrvatskoj i Sloveniji ili u Bosni mnogo više sazreli za autonomiju nego seljaci u Srbiji. Ja mislim, da je naš seljak i u skoroj prošlosti i ranije pokazao dovoljno sposobnosti državotvorne te ne mogu dopustiti, da je on manje зрео za samoupravu, nego seljaci u drugim krajevima. Pa šta je onda posredi? Jasna je jedna stvar, a to je da se ovde tiče ne interesa samoga naroda i širokih slojeva radnoga naroda, nego interesa inteligencije, tiče se interesa varoških kapitalista i industrijalaca i tiče interesa konfesionalnih. Mi vidimo, s jedne strane, kako se Zagreb otima, da on bude središte jedne velike autonomne oblasti, a s druge strane gledamo tako isto, kako se Beograd trudi da što više centralise centralnu upravu. Zašto je to, gospodo? Jasno je, da je to zato što Zagreb i Beograd vode borbu o prevlast ekonomsku: koji će od njih biti ekonomski centar, trgovinski centar, industrijski centar naše zemlje. I te varoši, a uz njih i druge manje, našle su svoje advokate u inteligenciji, u ljudima suviše ambicioznim, vlastoljubivim, koji žele da igraju važnu ulogu, kad ne mogu u velikoj državi, onda makar i u maloj. I ti advokati, kao vešti ljudi, umieju da iskoriste nezadovoljstvo naroda sa današnjim stanjem, sa ovom upravom i da zahtevaju te autonomije. Medjutim, kad bi se samo narodu objasnilo, kad bi se njemu dalo, da se on dogovori sa svojim bratom u Srbiji, u Bosni i u svima drugim krajevima, onda bi se videlo, da bi se oni lako sporazumeli i da bi imali potpuno isto mišljenje o tome kakva i kolika treba da je ta samouprava. Ja ne sporim veliki značaj istorije, političke odvojenosti i zasebnog kulturnog života naših krajeva, ali, gospodo, to nisu pravi uzroci, to su samo sredstva za provodjenje onih ciljeva, koje sam malo pre pomenuo, a najbolji vam je dokaz za to, uporedjenje između Hrvatske i Crne Gore. Nema nikoga, koji može tvrditi, da Crnogorci nisu Srbi, čak Crnogorci smatraju da su bolji Srbi nego mi iz Srbije. Je li tako, g. Magovčeviću? (**J. Magovčević**: Ne znam ništa.) Pa ipak mi vidimo jedan veliki pokret autonomizma i u Crnoj Gori i — koliko sam ja izvešten — masa naroda može biti i većina naroda smatra, da bi bilo bolje, da Crna Gora bude autonomna, a ima ih koji traže čak da bude i potpuno zasebna, a ne samo da bude sastavni deo Jugoslavije.

Otkuda, gospodo, to dolazi? Da li zato, što su Crnogorci zaseban narod, jedan nacionalni individualitet, ili su drugi osnovi toga nezadovoljstva, koje mi svi osećamo, a koje nezadovoljstvo iskorišćavaju ljudi, koji su nekad mogli igrati prvu ulogu u samostalnoj Crnoj Gori, a sada više ne mogu i zavedene mase naroda idu za njima. A kad bi mase naroda progledale u Crnoj Gori i u Srbiji i u Makedoniji i u Vojvodini i u Hrvatskoj, one bi se lako sporazumele i našle bi najlakši izlazak iz ove situacije. Mi zato smatramo, da se pitanje o podeli zemlje na oblasti ne može dobro izvršiti prvo i prvo zato, što mu to Ustav ne dopušta i drugo zato, što se partije, koje su zainteresovane, neće složiti zato, što se rukovode bilo svojim partijskim interesima bilo pojedini članovi njeni svojim lokalnim, svojim ličnim interesima. To vredi kako za partije iz vladine većine tako i one iz krajnje opozicije. Ja to kažem, ne zato da na taj način branim vladu — ja ću i o njoj govoriti —, ali moram istaći jednu stvar onako kako ona meni izgleda. Zašto gospoda iz jugoslovenskog kluba traže ovakve autonomije, ovakvu podelu na oblasti? Ja ne mogu nikada dopustiti, da jedna klerikalna stranka zastupa demokratske principe, da ona igra ulogu ovde nekakve socijalističke partije. Klerikalizam i demokratizam ne mogu nikako ići naporedo. Meni se čini, da po projektu jugoslovenskog kluba Dalmacija treba da čini jednu oblast sa Bosnom. Čime se to da objasniti? To se da objasniti čisto konfesionalnim interesima katoličke crkve. Vi tražite takve istorijske autonomne oblasti zato, da bi katolička crkva imala svoju hegemoniju, a svi ovi drugi razlozi su samo firma za opseniti prostotu i privući narodne mase. Dakle po sredi su na jednoj strani konfesionalni interesi, na drugoj strani, kod drugih partija, varoški interesi; jer, gospodo moja, Rađićeva seljačka stranka, ma da se ona zove seljačkom, nije po mome mišljenju seljačka nego buržoaska stranka, naročito u poslednje vreme. Kod nas ove partije koje su u vladi rukovode se i varoškim i partijskim interesima, jer je u pitanju hegemonija ove ili one partije.

Eto to su uzroci, zašto se boj bije između centralizma i autonomizma, eto to su uzroci zbog čega su odredbe o podeli zemlje onako nakaradno ušle u Ustav i zbog čega se ne može doneti jedan dobar zakon o podeli zemlje, niti će se doneti. (Ministar **Marko Trifković**: Da ste glasali za Ustav, mogli bi mi doneti bolju podelu zemlje.) Gospodo, sada ću ja da iznesem svoje mišljenje o samoupravama i centralizmu, a to je i mišljenje moje partije. Mi smatramo, gospodo, da se u pitanju sistema državnoga uređenja ne mogu praviti skokovi. Vi, gospodo, znate dobro, a i ja sam u početku napomenuo, kako se društvo razvijalo, kako je država postala. Naša je država mlada ona je tek stvorena, pre 3 godine. I kao što je svaka država morala da prodje kroz jednu fazu apsolutizma, to jest centralizma, tako i naša država neizbežno mora kroz tu fazu da prodje. Pitanje je, kakav treba da je taj centralizam, koji su metodi njegovoga sprovođenja.

Mi, gospodo, znamo, iz kakih je delova sastavljena naša zemlja, znamo da se ona sastoji iz delova od kojih su mnogi sve vreme istorijskoga života živeli potpuno odvojeni, zasebno i kulturno i politički se razvijali, pod raznim uticajima sa strane i kada to znamo, onda moramo voditi računa, da se sve one posledice tih raznih uticaja što lakše, sa što manje bola odklone. Mi moramo izvršiti potpuno jedinstvo,

potpunu unifikaciju našega naroda. Mi moramo učiniti da se u našoj zemlji razviju do najvišeg stepena svi duhovni i kulturni kvaliteti našega naroda, a to se ne može učiniti, ako se ostavi status quo, kako je bilo do našega ujedinjenja.

Ja mislim, gospodo, da je svima nama cilj jedna jaka, jedna napredna država. Kako će biti ta država jaka, kako će ona biti napredna? Država, gospodo, danas ne znači ono, kao što sam malo pre rekao, što je bila u srednjem veku. Država to je narod. Da država bude jaka, potrebno je da narod bude jak, da bude jedinstven i da bude zadovoljan. A on će biti zadovoljan, ako nalazi u toj državi maksimum zadovoljstva, koje se u danim prilikama može dobiti. Blagostanje pak u današnje vreme možemo stvoriti samo kulturom. Kultura također danas je moguća samo u jakoj državi. Ali jakost države ne treba da se ogleda u broju bajoneta i žandarmerije, nego u jedinstvu naroda, u etničkoj i kulturnoj kompaktnosti, što do sada, kao što je svima poznato, nije bilo. Da bi se to postiglo, treba vršiti u tom pravcu postupnu i korisnu nivelaciju i to ne nivelaciju odozgo nego odozdo na više. Mi moramo raditi na tom da kulturno podignemo zaostale krajeve, da ih što moguće pre izjednačimo i da ih u političkom smislu vaspitamo, tako da svi podjednako mogu uživati blagodati jedne napredne jedne demokratske zemlje. Ako se bude težilo da se stare podvojenosti ostave i dalje, onda kako ćete postići to jedinstvo? Treba jedinstvo da bude takvo, da ne samo da mi budemo u jednom zajedničkom kotlu, nego treba da bude i duhovnog jedinstva, pa, ako hoćete i fizičkog, za što je potrebna i fizička mešavina našeg naroda! I tek posle toga dobićete pravi tip, dobićete jednu naciju, a to do sada nije, ma da smo mi etnički jedno.

Ako mi mislimo na takav jedan plan stvaranja potpunog jedinstva i jedne jake bogate zemlje, onda moramo izbegavati sve ono što nas je podvajalo, sve ono što je pravilo razlike između nas. Moramo učiniti da se sav narod naše zemlje, naše kraljevine, oseća kao celina, da ima iste potrebe, iste želje i iste ciljeve, a to je moguće samo onda, ako on živi u podjednakim političkim i kulturnim uslovima. Međutim onako kako neki hoće, toga ne bi bilo. Onako bi bila razna plemena i razne vere i, razume se, imali bismo razne ciljeve.

Ja ću da Vam navedem jedan primer ne iz daleke prošlosti nego iz same sadašnjosti: primer Rusije. Kad su današnji boljševici bili u opoziciji, oni su bili najveći boreci za autonomije, ne pokrajinske, nego nacionalne. Njihova se država i sada zove federativna sovska republika. Međutim ništa od toga nije ostalo. Kad su oni došli na vlast i čim su dobili mogućnosti da ostvare svoj program i da pokušaju oživotvoriti jednu ideju — o kojoj nećemo da govorimo da li je dobra ili nije, — a oni su je htjeli iskreno oživotvoriti kad su pogledali stvarnosti u oči i videli, da se ne može ostati na tom federalizmu i autonomijama, uveli su jedan najgrozdeniji centralizam, jer su samo tako mogli u svakom kutu one šarene Rusije da pokušaju, a uspeli nisu, ostvariti komunizam. Mi nećemo da ostvarujemo komunizam nego potpuno narodno jedinstvo, mi hoćemo da stvorimo jednu potpuno zadovoljnu zemlju, a to ne možemo postići, ako budemo stvarali takve autonomije, koje u stvari neće značiti autonomije, nego političke kulturne i narodne individualitete.

Ali, gospodo, ako tako govorim, to ne znači da ja smatram, da se taj centralizam, koji je potreban u prvoj fazi našeg zajedničkog državnog života, sprovodi na ovaj način kako se sad sprovodi, da se on mora da sprovede a tout prix, pošto po to, najbrutalnijim sredstvima. Ja ne smatram, da je centralizam — ako se hoće pošto-po-to da ostvare političke koncepcije sumnjive vrednosti pojedinih ljudi, izazivajući time nezadovoljstvo čitavih krajeva, koji bacaju svu odgovornost na jedan deo našeg naroda. Mi smo protivu toga magjarskoga centralizma po Tisinom receptu stvaranja jednog madjarorsaga, jer i ako ima neke razlike medju nama, daleko smo ipak od onoga što je bila Magjarska. Mi hoćemo da stvorimo jednu jaku Jugoslaviju, u kojoj mora da živi jedan narod, a ne da stvorimo jedan nasilni magyarorszag sa tolikim nezadovoljnim narodnostima. Mi hoćemo državu koja znači jak i jedinstveni narod. A to je, gospodo, nemoguće postići nasilnim putevi. Mora se raditi oprezno, postupno čuvajući narodnu osetljivost, koja je razumljiva u današnjem vremenu, s obzirom na našu odvojenost i s obzirom na prilike koje su nastupile posle rata u celom svetu. Ali mi, gospodo, ne smemo pokušavati da silom navučemo na narodni organizam, nezgrapnan i razvijen, tesnu gospodsku uniformu, jer ne samo da nećemo uspeti u tome, nego je možemo i pocepati; a u ovom slučaju uniformu to je država. Mi ne smemo raditi kao što je radio onaj mitološki razbojnik Prokrustes, koji je dočekivao putnike i ne samo da ih je pljačkao, nego ih je postavljao na gvozden krevet pa čim bi noge prošle preko kreveta on ih je odsekao, a ako bi bile manje od bi ih izvlačio dokle ne bi popunile krevet. Mi ne smemo udešavati organizam našega naroda prema tom političkom krevetu, nego moramo udešavati krevet za narod, a, međutim, gospodo, tako se ne radi. Majstori, koji su pravili taj krevet i oni krojači, koji su krojili našu centralističku uniformu, vrlo su rdjavi majstori, pravi krojači, pa su učinili mnogo zala, učinili su ne samo da stvore strašno neraspoloženje protivu centralizma nego može biti i protivu države, a što je najgore, protivu srpskog dela naroda, jer se sva krivica baca na Beograd i na Srbe, a to je, međutim, gospodo, neopravdano. Ja mislim, da će prvi izbori pokazati, da se naš narod u Srbiji ne slaže sa ovakvim radom i da će se on lepo sporazumeti sa braćom iz krajeva, koja zagovaraju autonomije, koje nisu korisne za narod nego za one koji ga sad vode.

Gospodo, posle ovde prilično dugog uvoda da vam sada kažem kako ja mislim o ovome zakonu, u koliko će on zadovoljiti zahteve vremena i potrebe našega naroda. On je kao što ste vi svi videli vrlo bogat sadržinom i na oku je vrlo lep, u kompetenciju oblasnih samouprava ušlo je mnogo stvari, za koje bi se kazalo da se ništa bolje ne može poželeti. Ali je pitanje koliko je ta kompetencija samostalna, koliko će samostalno oblasti moći funkcionisati, ne zaviseći od tutora odzgo. Mi, gospodo, koji zastupamo jedan potpuno nov sistem društvenog uređenja, zadržarstvo, samim tim ne možemo biti protiv samouprava, nego na protiv moramo se boriti da se samouprave što pre ostvare i razviju i da donesu one koristi, koje po samim prilikama treba da donesu narodu. Jer samouprave neće biti vrlo korisne za narod samo u materijalnom pogledu nego isto tako i u moralnom. Samouprava, gospodo, treba da bude jedna velika politička škola za narod. Vi znate, gospodo, da je naš

narod, i ako smo mi demokratska zemlja, i ako je parlamentarizam kod nas odavna uveden, bez dovoljno političkog vaspitanja, a to je sasvim razumljivo u ovakvoj jednoj buržoaskoj državi, gde narod nije bio nikad cilj nego samo sredstvo. Mi, gospodo, želimo da samouprave budu jedna škola u kojoj će se on školovati za ovaj viši politički život, za parlament. Narod treba nešto da nauči, njemu ne dostaju zvanje i svest politička, a to može dobiti samo u školi; ja ne mislim, kao što mnogi reakcionari misle, da ako neko nije dorastao za političke slobode da mu ili ne treba dati, on će vezbajući se, grešeći, naučiti se.

Mi smo, gospodo i do sada u Srbiji imali samouprave ali one nisu pokazale one rezultate koji su se od njih očekivali i koji su one trebale da dadu. Jedan od glavnih uzroka je taj, što narod nije bio još dovoljno politički vaspitan, pa nije mogao da razume, da shvati koristi od samouprava; drugi mnogo važniji razlog je taj, što je samouprava kod nas bila jedna mlada nežna biljka, ali je imala vrlo nezgrapne baštovane, koji se nisu brinuli da je dobro učvrste u našem zemljištu, te da se razvije u veliko i plodno drvo. Vlast sama, koja je uvek imala jaku kontrolu nad samoupravama, nerado je gledala na slobodan razvitak samouprava. Sem toga, najvažniji razlog što naše samouprave nisu mogle da funkcionišu onako, kako je trebalo to je oskudica, nemanje finansijskih sredstava, a kad toga nema onda sve što je predviđeno zakonom ostaje na papiru. Ja se bojim gospodo, da tako što ne bude i ovoga puta. A sad, gospodo, da vam napomenem zašto se ja bojim da i ovakva samouprava kakva se predviđja ovim zakonom neće biti ostvarena. Ima dve-tri stvari, dve tri odredbe, koje će i pored svih drugih dobrih i lepili odredaba učiniti samoupravu iluzornom. Ja ću vam napomenuti neke od prvih odredaba. Imate u čl. 4. favoriziranje varoši. Gospodo, vi napadate kao najveće svoje protivnike komuniste, boljševike a vi ste upotrebili jedan čisto boljševički metod. Poznato vam je, da u Rusiji varoški radnici biraju po jednog delegata na kongres sovjeta na svakih 5000 stanovnika, a po selima samo na 25.000 seljaka bira se jedan poslanik. To isto u drugoj formi vidimo i kod nas: vidimo favoriziranje varoši na štetu sela, ma da su ove samouprave u stvari mnogo potrebnije selu nego varošu. I onda kako se to slaže sa demokratizmom o kome se večito ovde deklamuje?

Dalje, gospodo, jedna stvar zbog koje imam razloga da se bojim, to je suvišno tutorisanje vlasti. Ima ovde čitav odeljak o nadzoru državne vlasti nad samoupravom, zbog koga se bojim, da samouprava apsolutno neće biti pravi izraz narodnog raspoloženja i da će potpuno zavisiti od vlasti. To znači, da će biti takoreći izlišna. A najvažniji razlog zašto ću ja i u načelu morati glasati protiv ovoga zakona jeste u načinu podele poslaničkih mandata. Da ovaj zakon nema nikakve druge mane nego samo čl. 44., to bi bilo dovoljno da odmah čovek poveruje, da od ovih samouprava, od samoupravne slobode neće ništa biti, da mi nećemo imati u upravi upravu naroda samim sobom, nego ćemo imati uticaj vlasti, uticaj partija, koje su na vladi. Povodom toga da pomenem zamerku g. dra. Popovića Voji Laziću, što je tražio, da državni šavet odobrava sve uredbе. Nije to Lazić predložio zbog nedostatka demokratskoga osećanja, nego na osnovu rdjavoga iskustva, koje je imao, jer on zna, da zbog nepravilnog funkcionisanja ovih samouprava,